

виражений в матеріальній формі лексеми. Інваріант об'єднує загальні властивості корпусу об'єктів, що виражений лексико-семантичними варіантами. Відношення між інваріантом та варіантами обумовлює варіативність. Існування багатьох варіантів визначає велика кількість нюансів у значенні та стилістичній оцінці, а взаємостосунки таких варіантів визначаються конкурентністю.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. – Полтава: Довкілля-К, 2010; 2. www.dissercat.com/content; 3. www.lib.ua-ru.net/diss/cont/91927.html; 4. www.conf.muh.ru/080901/thesis_Morel_morel.htm; 5. Јовановић Р., Атанацковић Ј. Систематски речник српскохрватскога језика. – Матица српска, 1980; 6. Лингвистический энциклопедический словарь – М.: Советская энциклопедия, 1990; 7. Речник српскохрватскога књижевног језика – 2-го изд. – Нови Сад: Матица српска, 1990.

Токарчук Б.А. (Київ, Україна)

Декілька думок щодо вживання фразеологізмів в художніх дидактичних віршованих творах

У статті йдеться про створення художніх дидактичних віршованих творів, призначених для засвоєння фразеологізмів, про оптимальну форму цих творів і про пошуки засобів збільшення кількості фразеологізмів без втрати основної думки, сюжетної лінії і евфонії твору; наводяться приклади.

Ключові слова: українська мова, фразеологізм, дидактичний твір, синонім, евфонія, ритм, рима.

В статье говорится о создании художественных дидактических стихотворных произведений, предназначенных для усвоения фразеологизмов, об оптимальной форме этих произведений и о поисках способов увеличения количества фразеологизмов без потери основной мысли, сюжетной линии и эвфонии произведения; приводятся примеры.

Ключевые слова: украинский язык, фразеологизм, дидактическое произведение, синоним, эвфония, ритм, рифма.

The article deals with creation of the fiction didactic written in verse works, intended for learning of phraseological units, about the optimum form of these works and about searches of means how to increase amount of phraseological units without the loss of main thought, plot line and euphony of the work; examples are given.

Key words: Ukrainian language, phraseological unit, didactic work, synonym, euphony, rhythm, rhyme.

Відомо, що фразеологічні засоби мови містять у собі велику силу експресії та емоційної наснаги. Вони завжди привертали увагу видатних філологів у зв'язку з окремими питаннями лінгвостилістики і визначенням різних літературних жанрів художніх творів. Наприклад, як зазначає Л.А. Булаховський у розділі «Фразеологія» І тому «Загальне мовознавство» [1, 68]: «Те, що називається фразеологією, стосується окремих мов і становить собою частину лексики певних мов та має за свій предмет вивчення суцільних виразів, звичайно більше або менше забарвлених емоціонально-афективно і придатних для ролі засобів афористичної подачі думок...».

Працюючи над дидактичним твором з фразеологізмами, я вирішив поставити своєрідний лінгвістичний експеримент: зробити художній твір тільки з фразеологізмів.

У газеті для вчителів української мови «Методичні діалоги» [8, 27–29] під рубрикою «Використайте на уроці» була надрукована моя віршована дидактична гумористична казка «Кусень сала» з усталених словосполучень. На 152 рядках казки я вжив більше двох сотень фразеологізмів від 1 до 3 фразеологізмів у кожному рядку. З того часу казка в деяких місцях була удосконалена.

Я надав своєму дидактичному твору умовну назву – «фразеобат», яка складається з двох частин: частки «бат» – скорочення французького слова «батарея» (одне із значень перекладу цього слова – «об'єднання однотипних речей») плюс скорочення слова «фразеологічна».

В моєму розумінні, фразеобат – це літературний твір у прозі або віршованій формі, основною одиницею тексту якого є не слово, а фразеологізм, тобто свідоме об'єднання різних фразеологізмів в єдиний твір зі збереженням основної думки, сюжетної лінії і евфонії протягом всього твору.

Під час праці над твором я зіткнувся з деякими речами, які, на мою думку, могли б знадобитися авторам, які бажають писати дидактичні твори такого характеру. Наприклад, я вважаю, що у дидактичних віршованих творах з метою збільшення кількості фразеологізмів інколи варто вживати «псевдо»-фразеологізми і фразеологізми-«натяки» (це мої умовні назви).

«Псевдо»-фразеологізм (я вжив тільки 4 фразеологічні одиниці) – це вираз, який за своєю формою нічим не відрізняється від фразеологізму, але в тексті він не потребує тлумачення, а сприймається буквально. Нижче я наводжу ці фразеологізми з встановленим в українській мові тлумаченням:

1. «істи просить» – подертий і потребує лагодження (про взуття та одяг);
2. «у думках» – хтось думає, помишляє про кого, – що-небудь;
3. «в тіні» – на другорядному місці; непомітний, непомічений;

4. «ласий шматок» – що-небудь найкраще, вигідне; комфортне забезпечення життя.

Фразеологізм-«на́тяк» (2 одиниці) – це вираз, який за своєю формою не збігається з усталеним словосполученням, але коли одне слово в ньому замінити синонімом, то цей вираз перетвориться на справжній фразеологізм зі встановленим в українській мові тлумаченням:

1. «дивився в писок» (тобто «дивився в рот») – уважно стежив, як хто-небудь їсть або уважно прислухався до чийх-небудь слів;

2. «з лап» (тобто «з рук») – від кого-небудь.

В процесі написання казки «Кусень сала» я зіткнувся з оригінальною (як мені здається) можливістю об'єднати два двослівних фразеологізми згідно змісту в один з використанням лише трьох слів, одне з котрих – стрижневе. Завдяки цій трансформації (видозміні) новий штучний фразеологізм набуває нового тлумачення (цілісного значення).

Я назвав ці об'єднані групи слів «іменниковим» чи «дієсловним» «біфразом» у залежності від того, іменник чи дієслово їх об'єднує. Взагалі слово «біфраз» (це моя умовна назва) складається з двох частин: частки «бі» (лат. *bi...* – «дво/х») плюс скорочення слова «фразеологізм». Біфраз – це також усталене словосполучення, яке в цілому відрізняється від простої суми значень його частин.

Приклади:

1. «гострим словом поперхнися» – це іменниковий біфраз, який має тлумачення «замовкни на першому ж образливому слові, не договоривши»;

2. «лежма (Лис) пластом *лежав*» – це дієсловний біфраз, який має тлумачення «(Лис), нічого не роблячи, нерухомо лежав»;

3. «вовком (Лис) *дивився* в писок» – це дієсловний біфраз, тобто «(Лис) уважно стежив, як вона їсть, виявляючи хижу (ворожу) неприязнь до неї...».

Можливе також розірвання фразеологізму зі вставкою іншого, але обов'язково такого, який сполучається змістом з розірваним. Часто-густо цей захід не порушує, а надає евфонії.

Іноді я втрачаю фразеологізм заради покращення змісту або форми казки. Наприклад, «говорить не гріх по суті» я замінив на «говорити слід по суті», і, таким чином, втративши фразеологізм «не гріх» (тобто «треба»), отримав можливий афоризм, що має повчальний зміст, тобто сентенцію.

Оскільки я не тільки автор казки, але й представник народу, який віками створював фразеологізми, я дозволив собі внести в цей твір нові варіанти існуючих фразеологізмів, не підраховуючи їх, з надією, що вони сподобаються читачеві. Наприклад, «шиті ви на кшталт єдиний»,

тобто «всі ви однакові»; «гнути горб пухнастий» – це «тяжко працювати, не маючи до цієї праці навичок».

Мій вибір довжини рядка казки у 7-8 складів не випадковий, бо дозволяє вмістити в один рядок досить довгі фразеологізми. Суміжну риму я використав також не випадково, бо вона дає можливість виділити окремі, пов'язані однією думкою, вирази, розміщені на двох або більше рядках і які, до того ж, мають здатність до самостійного існування. Коли це потрібно, я свідомо вживаю дієслівну риму. Хочу сказати дещо стосовно *дієслівної рими*:

- по-перше, у деяких місцях дієслівна рима вжита мною навмисно, наприклад, при переліку дій, бо саме дієслівна рима, як жодна інша, посилює емоційність перелічених дій, особливо у прямій мові персонажів зі словами «годі», «досить» і таке інше. Для наочності наведу кілька рядків:

Лис: «Досить, скнаро, горло рвати,
Пихи з виду напускати,
На мозолі наступати,
З ходу язиком плескати,
Шарварок в думках зчиняти
І на кпини в очі брати!»;

- по-друге, хоча й існує думка, що дієслівна рима шаблонна, «затерта» і її легко знайти, але цю риму досі вживають і ніхто її не скасовував;

- по-третє, ця рима найлегша для запам'ятовування, що дуже важливо при дидактичному використанні казки;

- по-четверте – деякі фразеологізми закінчуються дієсловом і тому у багатьох випадках бажано залишити їх на своєму місці, тобто в кінці рядка.

До речі, відомий поет М.М. Ушаков навіть написав вірш із назвою «Я рифми не боюсь глагольной...», а за збірку поезій під такою ж назвою у 1973 році став Лауреатом Шевченківської премії.

Я намагався користуватися найчастіше вживаними фразеологізмами.

Взагалі, цей твір був розрахований на дорослого читача і написаний таким чином, що, якщо стане в цьому потреба, його легко зробити придатним для різних вікових груп.

Вибір необхідних слів і їх вдале розташування – це і є та гра у слова, про яку написав чудового вірша поет Л. Кисельов:

«Игра в слова – нелёгкая игра;
В ней правила – таинственны и строги.
Лишь только кажется, что строки
Соскальзывают с кончика пера».

Ці рядки мені дуже подобаються, тому я переклав їх українською мовою і маю намір взяти, як епіграф, до казки:

«Гра у слова – складна, нелегка гра;
В ній правила – таємні і суворі.
Лише здається, що рядки чудові
Стікають вільно з кінчика пера».

Я навів ці рядки тому, що при створенні цієї казки теж грав у цю гру, тобто шукав оптимальний порядок, але не слів, а висловів. У звичайному вірші (здається, прикметник я використав невдалий, бо всі вірші незвичайні, а кожний – неповторний) я складаю під час будівлі вірша «цеглинки»-слова, які відбираю серед мільйона слів і які, до речі, можуть змінюватись завдяки відмінкам, часу тощо. А в цьому вірші я складаю зміст з блоків таких «цеглинок», яких навіть у найбільшому словнику фразеологізмів менше восьми тисяч, і їх майже не можна змінювати. А коли ще треба підтримати ритм, риму, зміст, гумор, то ця праця стає набагато важчою, ніж тоді, коли працюєш лише з окремими словами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булаховський Л.А. Вибрані праці: у 5 т. – Т.1.: Загальне мовознавство. – К.: Наукова думка, 1975 – С. 68; 2. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. акад. Білодіда І.К. – К.: Наукова думка, 1973. – С. 150-210; 3. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови: Підручник. – К.: Либідь, 1992. – С. 121-132; 4. Словник фразеологізмів української мови / за ред. Вінника В.О. – К.: Наукова думка, 2008; 5. Калашиник В.С., Колоїз Ж.В. Словник фразеологічних антонімів української мови – К.: Довіра, 2006; 6. Олійник І.С., Сидоренко М.М. Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник /2 вид., доп. та перероб. – К.: Радянська школа, 1978; 7. Батюк Н.О. Фразеологічний словник – К.: Радянська школа, 1966; 8. Методичні діалоги. – 2010. – №5.

Турчина А.А. (Київ, Україна)

Лексична міжмовна омонімія у слов'янських мовах

У статті розглядаються загальні питання теорії омонімії в сучасній лінгвістиці, аналізуються різні точки зору на міжмовні відповідники омонімічного характеру, досліджується проблема існування омонімів у близькосторідних слов'янських мовах.

Ключові слова: компаративна лінгвістика, міжмовна омонімія, «фальшиві друзі перекладача», близькосторіднені мови.

В статье рассматриваются общие вопросы теории омонимии в современной лингвистике, анализируются различные точки зрения на межъязыковые соответствия омонимичного характера, исследуется проблема существования